

Z. KRASNODĚBSKI: Rozumienie ludzkiego zachowania (Chápanie ľudského správania). PIW, Warszawa 1986, 257 s.

V literatúre sa problematika chápania obvykle tematizuje ako metodologický problém, ktorý vyznačuje špecifickosť sociálneho a historického poznania. Netradičný pohľad na otázky späté s chápaním prináša recenzovaná práca. Autor totiž, ako sám zdôrazňuje, nechce interpretovať chápanie v rovine metodologických určení, ale zameriava sa na „odhalenie filozofického kontextu, analýzu teoretickej štruktúry, ktorá sformovala daný problém a jeho historické premeny“ (s. 8). Intencia Krasnoděbského úvah smeruje k systematickému rozvíjaniu sledovaných otázok, hoci autor vychádza z rozsiahlych textových analýz (Dilthey, Abel, Weber, Gadamer, Husserl, Schütz, Wittgenstein, Winch a i.).

Prvá kapitola Historické zdroje a povaha sporu o chápanie podáva historické východiská a peripetie interpretácie chápania. Podľa autora odpoveď na otázku, „čo je chápanie?“ predpokladá skúmanie troch problémových okruhov: 1. možno ľudské správanie individuálne alebo kolektívne objasňovať kauzálne, analogicky ako postupujeme pri vysvetľovaní prírodných udalostí?; 2. aký je vzťah medzi vedeckým a každodenným vysvetlením správania, medzi pojmi vedy a prirodzeného jazyka?; 3. aké podmienky sú nevyhnutné pre poznanie konkrétneho správania? (s. 28). Krasnoděbski sa v závere kapitoly vyslovuje k otázke kauzality a konštatuje, že v sfére sociokultúrnej empirickej fakty usporiadávajú súvislosti zmyslu, a nie kauzálne priradenia.

V druhej časti s názvom *Je chápanie empatia?* kriticky rozoberá koncepciu T. Abela ako typické hľadisko

logického empirizmu v otázke chápania. Stanovisko, podľa ktorého pripisujeme istým telesným stavom isté mentálne stavy podrubuje Krasnoděbski kritike na úrovni vzťahov medzi situáciou a motívom, motívom a intenciou a intenciou a konaním.

Kapitola *Chápanie a život vo filozofii* W. Diltheya predkladá výklad základných pojmov so zreteľom na dieľo *Der Aufbau der geschichtlichen Welt in den Geisteswissenschaften*. Chápanie, ako o ňom uvažuje Dilthey, nie je poznávacím aktom vedomia, ani metódou, ale základným prejavom ľudskej existencie, výrazom života. Architektúra hermeneutiky ako techniky interpretácie je určená vzťahom medzi prežívaním a chápaním. Krasnoděbski podčiarkuje, že Dilthey neobmedzuje chápanie na vcítovanie, ale mechanizmus vcítania spočíva na exteriorizácii ducha, chápanie je inverznou operáciou k konštituovaniu sa zmyslu (s. 88—89). V súvislosti s ústrednou ideou sa skúma miesto a funkcia pojmu súčasnosti a poukazuje sa na nedôslednosti a vnútornú protirečivosť Diltheyho koncepcie (neujasnený pomer života k vede, vzťah medzi interpretáciou a sebainterpretáciou, presuny od psychologického k hermentickému fundovaniu humanistiky a i.).

Weberov projekt chápacej sociológie sa skúma v štvrtej kapitole s rovnomenným názvom. Autor posudzuje Weberov vzťah k Rickertovým ideám metodologického dosahu a upozorňuje na rozdiely v určení povahy a podstaty hodnôt, ktoré zakladajú sféru vied o kultúre a človeku. Apriórny Weberových úvah o kultúrnych fenoménoch sa zakladá na predpoklade racionality konania a správania umož-

ňujúci chápacej sociológii konštruovať interpretačné modely — typy ideálneho racionálneho konania, ktoré sa potom aplikuje na empirickú skutočnosť. Chápanie ako vedecká metóda je zmysluplnou interpretáciou. Krasnodedbski uvádza a charakterizuje jednotlivé druhy chápania, s ktorými Weber pracuje (okrem racionálneho chápania ide o vcítujúce, bezprostredné a vysvetľujúce chápanie).

Napriek evidentným rozdielom medzi Weberovou a Diltheyho koncepciou sa v závere kapitoly nachádzajú podobnosti medzi oboma mysliteľmi v smere ich antinaturalizmu a anti-psychologizmu, v obhajobe tézy, že sociálnu skutočnosť nemožno redukovat' na prírodu ani na psychiku (s. 111).

Piata kapitola je venovaná A. Schützovmu pokusu o fenomenologické zdôvodnenie chápacej sociológie. Cieľ chápacej sociológie vidí Schütz v opise aktov interpretácie a konštituovania zmyslu, ako sa realizujú v každodennom živí [114]. Až vtedy, keď sa objasnia procesy významňovania a interpretácie zmyslu, keď sa podarí v každodennej skúsenosti rekonštruovať kompozíciu, štruktúru sociálneho sveta, bude možné zdôvodniť chápacú sociológiu, formulovať jej kategórie a riešiť metodologické problémy (s. 115).

V nadväznosti na Husserlove analýzy vidí Schütz zdroj a pôvod zmyslu v Ja a akty významňovania chápe ako akty sebareflexie. Zmysel je potom výtvorom sebaiinterpretácie samotného Ja. Krasnodedbski kriticky hodnotí základné pojmy Schützovej teórie (rozdiely medzi Handeln a Handlung) a diagnostikuje protirečivosť koncepcie, v rámci ktorej chápanie predpokladá rovnakú štruktúru nášho vedomia a vedomia iného, pričom zmysel správania je výtvorom individuálneho vedomia [144].

Zasvätený pohľad na tie aspek-

ty Husserlovho myšlienkového odkazu, ktoré úzko súvisia so vzťahom medzi prírodnými vedami a humanistikou, predkladá autor v šiestej kapitole *Regionálne ontológie a prirodzený svet. Interpretácia humanistiky v Husserlovej fenomenológii*. Krasnodedbski koncentruje pozornosť na úvahy obsiahnuté v *Ideách čistej fenomenológie a fenomenologickej filozofie I., II.* a neskôr presúva ťažisko skúmania k tým zmenám, ktoré našli výraz v diele *Kríza európskych vied a transcendentálna fenomenológia*. V tejto časti sa skúmajú a interpretujú fundamentálne pojmy späté s určením eidetického fundovania empirických vied, konštituovanie predmetnosti, prírodovedný a personalistický postoj skúmania, vzťah medzi telom a duchom, prirodzený svet, intersubjektivita, objavenie sa alter ega v horizonte mojej skúsenosti atď.

V časti *Existencia a chápanie. Hermeneutický pojem chápania* sa tematizujú idey M. Heideggera, v duchu ktorých sa pojem chápania nevzťahuje výlučne na sféru konania a správania, ale chápanie predznamenáva základný spôsob existencie (Grundmodus). Nejde teda o istý druh poznania, práve naopak, chápanie spočíva v základoch každého typu poznania (s. 189—194). Z perspektívy analýz Dasein je vcítenie druhotné, lebo osoba, ktorej prežívanie sa pokúšam uchopiť vcítením, je mi už daná a „most medzi mnou a iným už existuje (s. 193).

So zreteľom na vzťah medzi prírodnými a spoločenskými vedami spočíva úloha fenomenologickej analýzy v odkrytí spôsobov, ako sú nám dané príroda a história v predvedeckej skúsenosti (s. 196). Na základe Heideggerových ideí sa bližšie charakterizuje pozícia Gadamera, jeho vzťah k romantizujúcej a psychologizujúcej hermeneutike. Problém chápania Gadamer formuluje ako otázku, „čo sa s na-

mi deje, keď sa pokúšame pochopiť, na čom spočíva chápanie?“ (s. 198). Gadamera zaujímajú fixované prejavy života — umelecké diela, texty, ktoré interpretuje na podklade modelu dialógu bytia jazyka ako univerzálneho média akejkolvek skúsenosti. Univerzálnosť hermeneutiky založenej na mieste a povahe jazyka sa vzťahuje tak na sociológiu, ako aj na fyziku, hranice medzi vysvetľujúcimi a chápanými vedami sa stierajú.

Krasnoděbski sa kriticky vyslovuje k názoru, že pochopenie zmyslu nejakého výtvoru, diela nemusí vychádzať z pochopenia, intencie (s. 208—209). Poukazuje na skutočnosť, že v hermeneutike, ako ju koncipoval Gadamer, sa nerozlišuje medzi situáciou, v ktorej sa snažíme o pochopenie sveta a situáciou, keď chceme porozumieť, ako svet chápu iní (s. 208).

Paralely medzi postwittgensteinovou anatickou filozofiou a fenomenologicko-hermeneutickou tradíciou rozvíja ôsma kapitola *Jazyk a spoločnosť. Problém chápania v postwittgensteinovskej analytickej filozofii*. Afinity medzi týmito zdánlivo nesúmerateľnými pohybmi filozofického uvažovania vidí autor 1. v dôraze na analýzu každodennej skúsenosti, ktorá má korigovať filozofické špekulácie; 2. v transcendentálnom, ktorý fenomenologické krídlo filozofie tematizovalo ako transcendentálne vedomie — jeho konštitutívnu funkciu prevzal vo Wittgensteinovej filozofii jazyk, najskôr jeho logická forma, neskôr jazykové hry, či formy života; 3. v kritickom pomere k psychologizmu a tradičnej psychológii (s. 211—214). V súvislosti so závermi plynúcimi z filozofie neskorého Wittgensteina pre spoločenské vedy vykladá Krasnoděbski koncepciu P. Wincha, ktorú formuloval v diele *Idea of Social Science and its Relations to Philosophy*. V centre skúmania sú Winchove úvahy o vzťahu

filozofie a sociológie, pojem pravidla, ktoré konštituuje zmysel správania, pomer empirizmu a apriorizmu a i. otázky.

V ôsmej časti autor ešte rozoberá analytické teórie konania vychádzajúce z analýzy prirodzeného jazyka. Výstižne charakterizuje podstatu polemiky medzi tzv. kauzalistami a novými dualistami (intencionalistami), ktorá je svojským pokračovaním starého sporu vysvetlenie versus chápanie.

V záverečnej kapitole *Hranice chápania* autor rekapituluje cieľ svojich skúmaní a v zhustenej podobe predkladá výsledky rozvíjaných úvah: 1. presvedčenie, že sme si bezprostredne daní v introspekcii, je fikcia; 2. jazyk vedy nemôže nahradiť prirodzený jazyk; 3. situácia, v ktorej sa odohráva chápanie, je vždy už pochopená, istým spôsobom interpretovaná situácia, v ktorej subjekt nevystupuje ako nezainteresovaný pozorovateľ (250—252).

Podľa Krasnoděbského medzi tým, čo robíme a udalosťami, ktoré sa nám prihodí, medzi rozhodnutím a reaktívnym správaním, medzi intenciou a vnútorným či vonkajším prinútením sú plynulé. Podliehame determinácii rôznej povahy, ale naše správanie nie je nikdy púhym pohybom fyzikálneho tela, ani čiste racionálne vykalkulovaným konaním, preto jeho chápanie spočíva na hermeneutike, nie na logike (s. 248).

Hoci recenzované dielo predpokladá hlbšie znalosti z dejín filozofie, čitateľ iste ocení informatívno-dokumentárnu hodnotu práce umocnenú vďaka spojením systematického a historického pohľadu na danú problematiku. Autorove úvahy sa vyznačujú živosťou, podnetnosťou a mysliteľskou hĺbkou. Knihu možno vrelo odporúčať najmä filozofom a všetkým záujemcom o problematiku chápania.

T. Sedová